

democratie, d.w.z. op grond van de aan de koningin in augustus '39 uitgebrachte adviezen, benoemd was en zijn kabinet op een solide meerderheid in de Staten-Generaal berustte.

Achteraf lijken de drie beslissingen die wij noemden (beslissingen die Nederlands aandeel aan de oorlogvoering en dus ook zijn naoorlogse positie ten goede gekomen zijn), vanzelfsprekend. In werkelijkheid waren zij dat in die onzekere, ja hachelijke maanden waarin zij genomen werden, allerm minst - maanden waarin de Europese beschaving en de toekomst van een onafhankelijk en democratisch Nederland op het spel stonden. Het is de verdienste van de koningin, niet van het kabinet, geweest dat het tot deze beslissingen kwam. Waren van meet af aan alle of ook maar veruit de meeste leden van het kabinet-de Geer beziel geweest van de overtuiging van de koningin: dat een strijd op leven en dood gevoerd werd, en had in hen eenzelfde vuur van strijdbaarheid gebrand, dan zou er tussen koningin en kabinet eensgezindheid hebben geheerst. Deze was in werkelijkheid ver te zoeken en wanneer men constateert dat, als gevolg daarvan, het feitelijk aandeel van de koningin aan het regeringsbeleid wezenlijk groter was dan het in de voorafgaande twee-en-veertig jaren van haar bewind ooit was geweest, ja dat het een *bepalend* karakter aangenomen had, dan ligt voor deze situatie niet alleen de staatsrechtelijke maar ook de historische verantwoordelijkheid bij het kabinet en in de eerste plaats bij de Geer: niemand heeft er meer toe bijgedragen dan hij dat de koningin aan het roer van het schip van staat kwam te staan.

Dat laatste was geheel in overeenstemming met haar diepste verlangens.

★

Toen wij met deel 2 van ons werk, *Neutraal*, de periode genaderd waren waarin de tweede wereldoorlog uitgebroken was, hebben wij het eerste hoofdstuk van dat deel aan koningin Wilhelmina gewijd en daarin uit het bewogen leven van de in 1880 geboren vorstin de elementen naar voren gehaald die, naar ons oordeel, haar handelen in de tweede wereldoorlog konden verklaren. In dat hoofdstuk onderstreepten wij enerzijds dat Wilhelmina zichzelf van jongsaf zag als de geboren leidster van het Nederlandse volk, verantwoordelijk voor het wel en wee van dat volk jegens de groten onder haar voorouders, jegens haar geweten en jegens haar God met wie zij zich, buiten alle kerkelijke bindingen om, als het ware rechtstreeks verbonden voelde - en anderzijds dat de wijze waarop zich in ons land in de